

AD VATABOS
MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ
A LOCALITĂȚII RĂZBOIENI-CETATE

PANTILIMON POPOVICI
RADA VARGA

AD VATABOS
MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ
A LOCALITĂȚII RĂZBOIENI-CETATE

PANTILIMON POPOVICI
RADA VARGA

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
2010

Volum editat cu sprijinul
AUTORITĂȚII NAȚIONALE PENTRU CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. IOAN PISO

Dr. GABRIEL RUSTOIU

Coperta I: Inscripția dedicată lui Hercules Magusanus

© 2010 Autorii

Coperta: ANDREI CÎMPEANU

Tehnoredactare: RADA VARGA

Rezumat engleză: RADA VARGA

ISBN 978-606-543-104-1

EDITURA MEGA

Cluj-Napoca

e-mail: mega@edituramega.ro

www.edituramega.ro

Cuprins

PROLEGOMENE	7
Capitolul I. DE LA PREISTORIE LA EPOCA DACICĂ	11
I.A. Cadrul geografic al localității Războieni-Cetate	11
I.B. Epoca neolitică. Cultura Petrești	13
I.C. Perioada de trecere către epoca bronzului. Cultura Coțofeni	20
I.D. Epoca bronzului. Cultura Wiettenberg	28
I.E. Hallstatt, prima vârstă a epocii fierului. Urme ale sciților la Războieni-Cetate	31
I.F. Latène – a doua vârstă a epocii fierului	39
I.G. Concluzii	42
Capitolul II. EPOCA ROMANĂ	
II.A. Scurt istoric al cercetărilor privind epoca romană la Războieni-Cetate	45
II.B. Repertoriul arheologic al punctelor cu descoperiri de factură romană de la Războieni-Cetate	49
II.C. Problema castrului de la Războieni-Cetate. <i>Ala I Batavorum Milliaris</i>	54
II.C.1. Istoria încercărilor de localizare a castrului	54
II.C.2. <i>Ala I Batavorum miliaris</i>	59
II.C.3. Prosopografia trupei	64
II.D. Materialul ceramic	67
II.D.1. <i>Terra sigillata</i> și ceramica ștampilată fină	69
II.D.2. Ceramica locală de uz comun	79

II.D.3. Alte obiecte din ceramică descoperite la Războieni-Cetate	84
II.D.3.a. Opaște (<i>lucernae</i>)	84
II.D.3.b. Statuete, teracote	86
II.D.3.c. Țigle, cărămizi, olane, apeducte	87
II.E. Piese metalice	90
II.F. Monede	92
II.G. Drumul lui Traian	95
II.H. Aspecte ale vieții spirituale	97
II.H.1. Religia, zeitățile	97
II.H.2. Aspecte de rit și ritual funerar	101
II.H.2.a. Monumente funerare	104
II.H.2.b. Leii funerari	105
II.H.2.c. Morminte romane	105
II.I. Elemente de arhitectură romană. Piese sculpturale	106
II.J. Concluzii	108
Capitolul III. EPOCA POST-ROMANĂ: DE LA PERIOADA MIGRAȚIILOR PÂNĂ LA PRIMELE ATESTĂRI DOCUMENTARE ALE LOCALITĂȚII	111
III.A. Perioada migrațiilor	111
III.B. Epoca primelor atestări scrise	113
LISTA ILUSTRĂȚIILOR	117
LISTA ABREVIERILOR	119
BIBLIOGRAFIE	121
AD VATABOS. ARCHAEOLOGICAL MONOGRAPH OF RĂZBOIENI-CETATE (Abstract)	131

Prolegomene

Lucrarea de față se dorește a fi o monografie arheologică – exhaustivă în măsura posibilului – a localității Războieni-Cetate (jud. Alba). Valoarea și utilitatea acestui demers constă în foarte marea cantitate de material arheologic inedit pe care ne propunem să îl facem cunoscut specialiștilor, dar și în crearea, printr-o lucrare de sinteză, a unui tablou cuprinzător al realităților antice din această micro-zonă.

Publicarea monografiei de față are o dublă intenție: aceea de a acoperi o lacună istoriografică, dar și aceea de a deschide calea conservării adecvate și valorificării istorice și turistice a vestigiilor antice de la Războieni-Cetate.

Titlul lucrării face referire la o inscripție (IDRE II 411) descoperită la Apamea, în care un militar afirmă că s-a născut *Dacia ad Vatabos*. Trimiterea geografică este cel mai probabil o referire la trupa de batavi ce a staționat în arealul localității studiate, iar forma lexicală inedită (inversarea lui *v* și *b*, corect fiind *Batavos*), ar putea fi indiciul unei specificități fonetice zonale sau provinciale.

Ca și instrument de lucru adiacent, în completarea planșelor – nu foarte numeroase – integrate în carte, atașăm fiecărui exemplar câte un DVD care conține poze cu tot materialul, cantitatea foarte mare făcându-ne să alegem această formă de prezentare. Artefactele în cauză provin din descoperiri întâmplătoare, făcute de către săteni și stocate în colecția arheologică a școlii generale din localitate, valorificarea și interpretarea lor istorică nefiind realizată, în cele

mai multe cazuri, până acum. Publicarea pieselor va fi îmbinată cu sistematizarea informațiilor deja existente despre acest sit, având ca scop o serie de concluzii cât mai concludente. De asemenea, piesele nu vor fi prezentate integral, de descrieri detaliate beneficiind doar o parte dintre ele. Lăsăm demersurile unor studii aprofundate, axate pe categorii aparte de materiale, specialiștilor fiecărei epoci și fiecărui domeniu în parte.

Nu am putea încheia acest scurt cuvânt introductiv fără a adresa mulțumirile cuvenite celor ce ne-au oferit sprijinul și ajutorul lor pe parcursul procesului de documentare și care au contribuit astfel la finalizarea lucrării de față.

Nu le putem mulțumi nominal tuturor celor care s-au ocupat în trecut, într-un fel sau altul, de materialul arheologic de la Războieni-Cetate sau de situl în sine. Spre ei însă se îndreaptă, cu sinceritate, respectul și considerația noastră.

Profesorului Dr. Ioan Piso (Universitatea „Babeș-Bolyai” și Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca) îi mulțumim pentru sprijinul său constant, pentru sugestiile oferite și pentru interesul pe care l-a manifestat mereu față de obiectul cercetării noastre: piesele arheologice inedite de la Războieni-Cetate.

Directorului Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, Dr. Gabriel Rustoiu îi mulțumim pentru sollicitudinea sa și pentru sprijinul și încrederea pe care ni le-a acordat.

Cele mai alese gânduri și cele mai sincere mulțumiri se îndreaptă către conferențiar Dr. Radu Ardevan (UBB), al cărui ajutor a fost de cea mai mare însemnătate în elaborarea lucrării de față.

De asemenea, îi mulțumim pentru sprijinul său voluntar prietenului nostru Dr. Ovidiu Țentea (Muzeul Național de Istorie a României, București). Pe lângă multe sugestii valoroase, lui și domnului Mihai Florea (MNIR) le datorăm planșele cu reconstituirea altimetrică a terasei pe care este amplasat castrul.

Determinarea ceramicii de lux publicate în volumul de față a fost făcută integral de Dr. Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT). Îi adresăm pe această cale mulțumirile noastre.

Un gând de recunoștință păstrăm și pentru Lector Dr. Cristian Popa (Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia) și Tiberiu Tecar (MNIT), pentru indicarea unor repere și oferirea unor sugestii fundamentale în tratarea și înțelegerea materialelor preistorice și a epocilor care le-au creat. Mulțumiri le revin și colegilor noștri Dr. Cosmin Onofrei (care ne-a pus la dispoziție cea mai mare parte din bibliografia referitoare la batavi) și Silvia Mustăță (căreia îi datorăm determinarea mânerului de bronz publicat în lucrarea de față).

Frumoasa copertă a volumului de față o avem datorită muncii și talentului lui Andrei Cîmpeanu. Îi mulțumim astfel.

Sentimentele noastre de grațitudine se îndreaptă și spre personalul bibliotecilor pe care le-am frecventat în perioada de elaborare a monografiei.

La final, dar nu în ultimul rând, autorii îi mulțumesc lui Vlad Popovici, fără sprijinul constant, ajutorul și entuziasmul căruia această carte nu ar fi văzut lumina tiparului.

Cluj-Napoca,
25 noiembrie 2010

AUTORII